

Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü  
Tezi veren; Ord.. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü.

## OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA YÜRÜK SINIFI VE HUKUKİ STATÜLERİ

Dr. SALÂHADDİN ÇETİNTÜRK

Tarih İlmî Yardımcısı

Büyük bir idare makinesi olan Osmanlı İmparatorluğunun nasıl işlediğini görmek için onun içtimâî bünyesini tetkik ederek, bünyesindeki sınıfların hukukî vaziyetini, idarî mevkiini araştırmak, her sınıfın bu kül içinde nasıl Sosyal, İktisadî ve İdarî bir mevki işgal ettiğini tesbit etmek lâzımgelir.

Tesadüfün değil ince bir hesabın mahsulü olan bu idare herşeyi kendine has bir anlayışla düzenliyerek orijinal bir hayat yaratmış ve bunu altıyüz seneden uzun süren hayatında gösterdiği hayatiyet eseriyle de isbat etmiştir.

İşte bu suretle herşeyi kendine rameden ve kendine uygun bir hamur haline koyan bu hayrete değer kudretin bünyesinden bir parçasını ihmal etmeden tetkik etmek icap eder. Ben de *Yürük* sınıfının tetkikini bu maksada hizmet eder düşüncesiyle yaptım,

Bir tebliğ mahiyetinde bulunan ve oldukça geniş bir kitabın hulâsası olan bu yazıda birer hüküm olarak görülen her noktanın izahı ve daha fazla delilleri asıl kitapta bulunacaktır.

### A.

I. Bir çok tetkiklere rağmen *Yürük* ismi hakkındaki bilgimiz pek sarıh değildir. Bu isim hakkında en çok itimat ettiğimiz izah *Nemeth'in* yürümek masterından çıkarttığı izah şeklidir <sup>1</sup>

Yürüklerin menşei hakkındaki tetkikler de daha çok ileri değildir. Alelade ilmî bir metod gözetmeden bir kelime benzeşiğine bakarak *Yürüklerin* mevcudiyetini *Heredit'*a kadar çıkartmışlardır <sup>2</sup>. Fakat bütün tetkiklere rağmen *Yürük* adı altındaki kitlelerin varlığını bugünkü vesikaların verdiği malûmata nazaran *İbnibibî* ve *Düsturnamei Enverî* devir-

<sup>1</sup> *Nemeth Ggula*, A Hongfoglalo Magyar-sag Klalakulasa, s, 34, Budebest 1930.

<sup>2</sup> *Fehim Bajraktarewie* İslâm Ansiklopedisi, Yürük maddesi.

lerinden daha uzağa götürmek mümkün olamıyor<sup>3</sup>.

Muasır tetkiklerle gerek Anadolu'da ye gerekse Rumeli'deki *Yürük*'lerin Etnolojik ve Antropolojik durumları malûmumuz olmaktadır<sup>4</sup>

II. Bizansa vurulan 1071 darbesinden sonra Anadolu'nun Türkleşmesi kesin olmuştu. Hazerin cenup yolu ile Anadolu'ya gelen Türk kitlelerinin muhtelif seviyede oldukları bilinir, fakat ekseriyeti Göçebe halk kitleleri teşkil ediyordu. Bunlar bu yeni geldikleri yerde de yerlilerin tesiri inkâr edilmese bile eski hayatlarında devam etmişlerdir. Açık olarak bu gelenlerin arasında *Yürük* ismine tesadüf etmemekteyiz. Galip ihtimal ile diyebiliriz ki *Yürük* ismi sonradan bu kitlelerin arasında eski göçebe hayatını bırakmıyarak gezici olan ve fakat muayyen bir etnik teşekkülün değil muhtelif etnik teşekküllerin parçalarına, yerleşmiş halk tarafından verilmiş daha geç bir isim olmalıdır.

III. Moğol tazyikinin bir neticesi olarak Selçuk ailesinin etrafında toplanmış olan Türk unsurları dağılarak yeni guruplar halinde yeni heyetler vücuda getirmişlerdir. Eskinin Konyası yerine bir Kütahya bir Aydın bir Koyseri ilah. siyasî birer merkez halini alıyordu<sup>5</sup>. İşte bu meyanda daha geç olmakla beraber Osmanlıların da teşekkül etmiş olduğunu biliyoruz. Göçebe ve zinde kuvvetleri uçlara ve serhadlere sevkeden görenekten dolayıdır ki hiç şüphesiz Osmanlıların kurulduğu mıntaka daha ziyade bir kıymet kazanmış oluyordu<sup>6</sup>. İlk anlarda istinadı daha ziyade göçebe halk kitleleri olan Osmanlı imparatorluğunun bünyesi içinde sonraları isimlerine bolbol rasladığımız *Yürük*'lerin de bulunması pek muhtemeldir.

IV. Bulunabilen müphem bir iki kayıt istisna edilecek olursa, açık bir

<sup>3</sup> İlk defa İbni Bibi ve Düstürname-i Enverî'de bu kayıtları görerek yayan *Dr. Osman Turan*, Millet Mec. yıl -1, sayı 8, ( Etnolojik Bir Kitap ) başlığı altındaki makale, s. 244.

<sup>4</sup> Bu hususta mebzul bibliyografî *Tadeusz Kowalski*, Les tures balkaniques, Revue International des Etudes Balkaniques, II Annee, Tome 11 (4), Beograd 1936, s. 420 - 430; *Kemal Güngör*, Cenubî Anadolu Yürüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki », Ankara 1941.

<sup>5</sup> *İsmail Hakkı Uzunçarşılı*, « Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. Ankara 1937.

<sup>6</sup> Osmanlıların hangi şartlar altında kurulduğunu görmek için: *Dr. M. F. Köprülü* Les originos de Tempire Ottoman, Paris 1935.

şekilde *Yürüklerin* isimlerini *Fatih kanunnamelerinde* görmekteyiz<sup>7</sup>. Fakat bu bize Yürük'lerin ancak bu andan itibaren mevcut olduklarını göstermez, bir sınıf halinde teşkilâtlandırılmış olmalarının başlangıcını dahi bu zamana bağlamak doğru değildir. Esasen mevcut bulunan *Yürüklerin* Osmanlı teşkilâtında yer almasını bu teşkilâtın kurulduğu devirlere kadar götürmek lâzım gelir. Rumeli istilâsında Yaya'ların kullanıldığı ve bunların Rumeliye geçenlerine *Yürük* denildiğini bildiğimize göre hiç değilse bu bir sınıf halindeki Yürük'lerin, taazzuv etmiş göründükleri *Fatih Kanunnamesi*'nden bu kadar zaman önceye ait oldukları anlaşılır<sup>8</sup>.

Alelumum *Yürük* tabirinin *Türkmen* tabiri gibi bir nevi göçebe yaşayış tarzını ifade ettiği malûmumuzdur. Gerçi Osmanlıların ilk devirlerinde bu tabir bu suretle kullanılmıştır. Fakat sonraları bilhassa gayet açık olarak *Fatih Kanunname*'lerindeki kayıtlara malik bulunduktan ve bunları hassaten tekit eder mahiyette elimizde *Yürük Kanunname*'leri olduktan sonra, sonraki devirler için Osmanlılarda *Yürük* tabirinin bir etnik form veya yaşayış tarzından ileri gelen bir isim olmaktan ziyade bir *hukukî* tabir olduğuna hükmederiz<sup>9</sup>. Her ne kadar bazı hususî kayıtlarla aralarına yabancı unsurlar da karıştırıldığını gördüğümüz *Yürüklerin* bu sıfatının bir *hukukî* sıfat olduğunu söylüyorsak da onların tamamen *Yürük* aslından ayrı olduklarını kastetmek istemiyoruz. Aslında *Yürük* olmayanların *Yürük* kaydolunamayacakları *not 9* da gösterilen defterlerden anlaşılmalıdır. Yukarıdaki kayıttan da anlaşılacağı gibi bu (*Hukukî yürük*) demeğe mecbur olduğumuz *yürük* sınıfının yalnız Rumelinde bulunduğunu kabul etmek lâzım gelir. Zira bu nevi malûmatı havi *tapu defterleri* yalnız Rumeliye ait görülmektedir. Her ne kadar *Başvekâlet Arşivi*; *Kâmil Bey tasnifi özel sayı: 74*, *Hicrî 1135 ten* başlayan *Başmukataa Kalemi* defterlerinde Anadolu'da da konar göçer *yürük* halkın bulunduğunu görüyorsak ta bunlar Rumeli'dekiler gibi ayrı bir ahkâma tabi değillerdir.

V. yürük'lerin Rumeliye geçişi meselesi de münakaşalıdır. *Bajraktarewie* İslâm Ansiklopedisinin *Yürük* maddesinde *Yürüklerin* Rumeliye *Yıldırım Bayezit* zamanında geçtiklerini söylemektedir. Fakat istilâ hareketlerini sırf bir ganimet hevesiyle yapmayan, her vardığı yerde bir *Türk-İslâm* unsuruna dayanmağı şiar edinmiş bulunan<sup>10</sup> Osmanlı istiyâ

<sup>7</sup> *Fatih Kanunnamesi* MZOG. s. 28.

<sup>8</sup> *İsmail Hakkı Uzunçarşılı*, *Osmanlı Teşkilâtı II*, a. 44 ( *Tarih Kurumu matbu notları* ); *Netayicülvukuat* c. I, s. 175.

<sup>9</sup> *Başvekâlet Arşivi*, *Kâmil Bey Tasnifi Tapu defterleri*.

<sup>10</sup> *Aşıkpaşa* s. 49, 61, 74, *Osmanlı İmparatorluğunda iskân meselesi hakkında Prof. Ömer Lütfü Barkan*, *Siyasal bilgiler* mec. sayı 69.

hareketinin her vardığı mıntakaya hiç şüphesiz ki süratle Türk unsurları nakledeceği muhakkaktır, Bu böyle iken ve bunun yapıldığı bilinirken en büyük bir istinat unsuru olan Türk göçebe harkının ve bunlar arasında *Yürük'lerin*<sup>11</sup> Rumeliye geçişi bu kadar geç kalamaz düşüncesindeyim.

## B.

Osmanlı İmparatorluğu da bütün *Türk-îslâm* devletleri gibi aynı telâkkiye dayanır. Bütün teşkilâtında bunu açık şekilde görmek mümkündür.

Kanunnameler tetkik edilecek olursa<sup>12</sup> imparatorluğun bünyesinde birbirinden ayrı iki umumî sınıf görülür:

a — Resmi raiyet veren *Reaya*; b — Vergilerden muaf, kafa, beden ile devlete hizmet eden *askerî* sınıf.

*Kanunî Kanunnamesinin Resmi kısım* babı tetkik edilince görülür ki *Yörük'ler* de askerî sınıfa dahildirler. Daha sonraki zamana ait olan bu kayıt ve tapu defterlerinin ifadelerinden bu ahkâmın kadimde de böyle devam etmiş olduğunu anlamaktayız.

I — *Yürüklerin yayılış sahaları*: Hiç şüphesiz ki bütün Anadolu ve Rumelide yayılmış bir şekilde Yürüklere tesadüf olunur, fakat kasdetmek istediğimiz *yürük'ler* mahdut bir sınıf *yürük'lerdir* ve bunlarsa Rumelideki yürük'lerdir, zira Osmanlı devrinde Anadoludaki *yürük'lere* daha ziyade aşiret tabiri kullanılmaktadır.

*Tekirdağ, Naldöken, Kocacık, Vize, Selanik, Ofçabolı, Aktuğ, Oktav* adlarıyla sekiz grup halinde görünen *yürük'lerin* eldeki tapu defterlerinin verdiği malûmata göre, İstanbul sınırlarından şimalde Bender, Akkerman'a kadar ve Tuna'yı takiben bugünkü Bulgaristan-Sırbistan hudutlarına, oradan da Selanik Çatalcasına kadar çizilen bir alan içinde yayılmış oldukları görülür. Asıl kitaba eklenen bir harita bunu çok açık göstermektedir. Yukarıda saydığım bu *yürük* adlarının birer yer isminden başka bir şey olmadıkları muhakkaktır. Ancak *Aktuğ* ve *Oktav* adları bir etnik koku vermektedir. Zira Anadoludan Filibe yöresine bu ad altında sürülmüş bir boy vardır<sup>13</sup>. Bunlarda esasen Filibe yöresinde oturmaktadırlar. Bu adların *yürüklerde* son zamanlara kadar devam etmesi bunun *yürük'ler* tarafından benimsendiğine delâlet edemez. Acaba bunlar da kendilerine aynı şekilde mi hitabetmekte idiler? Bunu bilemiyoruz; yalnız bir şey biliyoruz, o da bu adların belki de idarî bir kolaylığı temin etmesi bakımından devam ettirilmiş olmasıdır.

<sup>11</sup> Netayicülvukuat c. 1, s. 74.

<sup>12</sup> *Fatih Kanunnamesi* TOEM. ilâvesi; MZOG. ; *Kanunî Kanunnamesi* TOEM. ilâvesi, MTM. ; *İsmail Hakkı Uzunçarşılı*, aynı matbu notlar; Ömer Lütfü Barkan, *Çiftçi Sınıfların Hukukî Statüsü*, Ülkü mec. c. IX, sayı : 49, s. 34.

<sup>13</sup> Aşıkpaşa, s. 90.

Zira her ad altındaki *yürük* grubu bir zeamet beyine verilmiş bulunmakta idi. Tapu defterlerinin tetkiki bize *yürük'lerin* tarihlerin ilerlemesiyle beraber yayılış alanlarını genişlettiklerini göstermektedir. Bu da muhtelif sebeplerle ileriye sürülme tesiriyle olduğu kadar Anadolu'dan yeni hicretlerin, sürgünlerin yapılmış olduğuna bir delil değil midir?

II — *Yürüklerin teşkilât* : İleride vazifelerini yazacağım yürüklerin imparatorlukta aktif rollerini anlayabilmek için teşkilâtına bir göz atmak lâzımdır. Bunların aralarındaki teşkilâtı bir etnik gurubun boy teşkilâtı gözü ile görmemek lâzımdır. Bu teşkilât sırf askerî, idarî maksatlara karşılık vermek için devlet tarafından yapılmıştır. Mevcutları daima değişen ve fakat hasılatı devlet hazine defterlerinde yazılı ve muayyen olan birer zeamet beyliklerine ayrılarak yukarıdaki adlar kendilerine verilmiş bulunan *yürük* gurupları, yine hasılatı esas tutulmak suretiyle *seraskerliklere* ayrılmış bulunmaktadır.<sup>14</sup> Bu *serasker'ler* bizzat *yürük'lerin* içinden ve fakat divanın beratı ile tayin olunurlar.<sup>15</sup> Gerek zeamet beyleri ve gerekse seraskerler devletten ayrıca bir aidat almayıp ancak kendilerine ayrılmış yamakların verecekleri parayı alırlar.<sup>16</sup> *Seraskerlikler* de ocaklara bölünmüştürler. Önceleri yirmi beş kişiden ibaret bulunan ocaklar sonraları eşkincilerine harçlık kâfi gelmiyor düşüncesiyle otuza çıkarılmıştır.<sup>17</sup> Her ocakta sefer veya hizmeti hümayuna nöbetle eşmek için beş eşkinci bulunur ve bunların sıra ile birer tanesi diğer; 20-25 kişilik yamak guruplarından aldıkları 50 şer akçe harçlıkla beher seferi altışar aylık olan hizmet veya sefere eşerler. Bütün yiyecek maddelerini kendileri temin ederek devlet ve yamaklardan başka hiçbir şey isteyemezler.

III — *Yürüklerin vazifeleri* ; Fatih'ten önceki devirlere ait istidlallerle yürüklerin ilk anlarda silâhlı birer unsur olarak kullanıldıkları düşünülebilir. Fakat devlet taazzuv edip te daimî asker sistemine doğru bir hareket başlayınca bu nevi silâhlı kuvvetlerin değeri azalmış oluyordu. Rumelinin istilâsı sırasında ise bu çeşit kuvvetlere yine ihtiyaç duyulunca *yayalar* kurulmuş ve işte bunlar Rumeliye geçirilerek *Yürük* adı verilmiştir. Fatih kanunnamesinin verdiği malumata göre o devirlerde de *yürükler* silâhlı olarak kullanılmışlardır. Fakat Fatih'den Kanunî'ye kadarki devre için vesikamız yoktur. Ancak Kanunî devri vesikaları bize *yürük'lerin* silâhlı birer harp unsuru olmaktan ziyade imar ve muhafaza işlerinde kullanıldıklarını göstermektedir. Tapu defterlerinin verdiği malûmatla *yürük'lerin* bu devirde devlete ne şekilde, yardımda bulduklarını anlıyoruz. Bunların yerleşme alanları göz önüne alınırsa görülür ki: 1 - *Yürük'ler* sahillere yerleştirilmişlerdir : Bunlar

<sup>14</sup> Tapu defterleri, (Başvekâlet Arşivi).

<sup>15</sup> Arşiv, Kâmil Bey tasnifi, No. 707, H. 1017, Filibe nahiyesi ocakları içinde.

<sup>16</sup> Arşiv, Kâmil Bey Tasnifi, No. 614, Kocacık Yürükleri, H. 992.

<sup>17</sup> « « « « No. 1008, Tekirdağ Yürükleri! H. 999.

gemi malzemesi temini ve gemi yapımında kullanılmışlardır<sup>18</sup>. 2 - Büyük yollar üzerinde yerleştirilmişlerdir: Yolların emniyeti, derbentçilik, yolların tamiri, su yolları yapılması, köprü inşası, tamiri ve muhafazası, menzillere zahir e toplanması ve bunların korunması ilâh.<sup>19</sup> 3 - Madenler civarına yerleştirilmişlerdir: Devletin cephane ve malî kudretini sağlarlar<sup>20</sup>. Bunlara yaptıkları işler bakımından iki gurup daha eklenebilir: 4 - Orduda büyük nakliye işleri: topların nakli ilâh. 5 - Devlet eliyle kurulan yapılar ve kalelerin onarılma işleri<sup>21</sup>.

IV — *Yürüklerin mevcutları*: Kesin hiçbir sayı söylenmeyecek kadar dağınık vesikalara sahip olduğumuz için bu hususta çok az şey yazmak mümkündür. Bize sayı verebilecek durumda olan tapu defterleri pek dağınık tarihlere ait olduğu gibi muhtelif *yürük* guruplarının aynı tarihli defterlerine malik değiliz. Bu itibarla vereceğimiz rakamlarda dahi kat'î değil, hakikata yakın olmağa çalıştık. 1 - *Naldöken Yürükleri*: H. 1005 tarihli defterde 243 ocak<sup>22</sup>. 2 - *Kocacık Yürükleri*-. H. 992 tarihli defterde 179 ocak<sup>23</sup>. 3 - *Tekirdağ Yürükleri*; H. 999 tarihli defterde 420 ocak<sup>24</sup>. 4 - *Vize Yürükleri*: H. 964 tarihli defterde 106 ocak<sup>25</sup>. 5 - *Selanik Yürükleri*: H. 950 tarihli tapu defterinde 500 ocak<sup>26</sup>. 6 - *Ofçabolü Yürükleri*: H. 973 tarihli defterde 97 ocak<sup>27</sup>. 7 - *Aktuğ Yürükleri*: H. 1051 tarihli defterde 80 nefer<sup>28</sup> 8 - *Oktav Yürükleri*: H. 1051 tarihli defterde 1 ocak<sup>29</sup>. Bu verdiğimiz adetler defterlerin hakikî mevcutları değildir. Bunlara *zeamet yamakları*, *seras-keran yamakları* ve defterlere katılmayan ihtiyarlar, çocuklar ve kadınlarla henüz Haymana olarak deftere girmeyen yürükleri birer nisbet içinde katmak mümkün olursa işte o zaman hakikata yakın bir rakam bulmuş oluruz. Yoksa büyük işler yaptıklarını yazdığımız yürükler burada verdiğimiz adetlerden ibaret olsalardı Rumeli iskânında kuvvetli rolleri olduğunu iddia etmek yersiz olurdu zannındayım.

#### V — *Yürüklerin hukukî durumları*:

1 — *Yürük sınıfı* nın hukukî durumunu belirtebilmek için onu yer yer reaya ile mukayese etmek lâzımdır Gerçekten ilk hareket nokta-

<sup>18</sup> *Ahmet Refik*, Anadolu'da Türk Aşiretleri, Vesika : 8, 31, 39, 40, 43.

<sup>19</sup> *Ahmet Refik*, « « .« » « : 21, 22, 6, 7, 17, 24 ve Arşiv Kâmil Bey tasnifi. No : 721.

<sup>20</sup> *Ahmet Refik*, Anadolu'da Türk Arşivleri vesika: 27, 28, 33, 41, 46, 48, 206.

<sup>21</sup> « « ' « « « « : 3, 20,47,49,54,95,44,91,96,

<sup>22</sup> Arşiv Kâmil Bey tasnifi, No : 685.

<sup>23</sup> « « « « No : 614.

<sup>24</sup> « « « « No: 631.

<sup>25</sup> « « « « No : 303.

<sup>26</sup> « « « « No: 225.

<sup>27</sup> « « .« . « No 364.

<sup>28</sup> « « « « No: 770.

<sup>29</sup> « . « « « No: 774. ' -

mız olan *Fatih Kanunnamesi* ni ele alırsak *Yürükler'in reayaya* göre ilk görünüşte bir üstünlük şeklinde beliren muafiyetlere sahip olduğunu görürüz<sup>30</sup> Fakat *Yürükler'in*. reaya sayılan sınıftan bu şekilde ayrılmaları onlara hukukça fazla bir üstünlük vermemiştir. Esasen ziraatle meşgul olmadıkları cihetle ziraate bağlı vergileri vermiyorlar; fakat buna karşı ya bedenle hizmet ediyorlar veya sefere giden *eşkincilere* harçlık veriyorlardı.

İdeolojisi itibariyle Osmanlı Devleti refah ve saadetini tabiata tahakkümde aramaktan ziyade sırf ganimet hırsıyla olmayan fütihat hareketlerinde arıyor ve bundan dolayı kendine bu yolda yardımcı olan askerî sınıfa reaya ya göre bir üstün muamele yapmağı tabii görüyordu. *Ömer Lütfü Barkan*'ın da<sup>31</sup> çok yerinde söylediği gibi bu farka bugünkü adalet ölçüleri vurulduğu zaman hak gözetilmediği görülürse de böyle bir mukayesede oğünkü şartlar gözönünde bulundurulmalıdır. Kafâ ve vücut hizmeti her halde para vermekten daha güç ve tehlikeli olduğuna göre Kanunnamenin yalnız sefere eşmek suretiyle ifade ettiği işin bu kadar basit olmadığı aşikârdır. Ve bunun içindir ki askerî sınıf erbabına bir üstünlük vermiştir. Kaldı ki Osmanlı İmparatorluğundaki askerî sınıf ile reaya münasebetleri ve farkları Osmanlıların tevarüs ettikleri memleketlerdeki bu iki sınıfın münasebetleri ve hukukları içine sığmayacak kadar daha tabii ve daha az hususiyetler gösterir<sup>32</sup>.

*Yürükler'in* reayaya göre bu hususiyetlerinin geçmişini ne kadar geriye götürebiliriz? Bunu kesin bir dille söyleyemesek te bir kayıt bizi aydınlatır mahiyettedir: Fatih'ten bir müddet sonra Bozok livasında kaldırılan bid'atlar listesi arasında eski bazı vergileri kaldırdıktan sonra " ...*Memaliki Osmaniyyede Yürük taifesinden resmi çift alınmamakla mezkûrlardan dahî resmi çift ref'olundu*... şeklinde kayıt buralarda Osmanlılardan önce *Yürüklerin* bir hususiyeti olmadığını göstermektedir.

II - Arada bizi aydınlatacak başkaca bir vesika olmadığından Fatih devrinden sonra Kanunî devrine kadar çıkmamız lâzımgeliyor. Bu devirde başka bir kanunnâme tanzim edildiği hakkında bilgimiz yoktur. İhtiyat kaydiyle bu boş devirde *de Fatih Kanununun* yürürlükte olduğu düşünülebilir.

*Yürük* taifesi her ne kadar askerî sınıftan sayılırsa da büsbütün raiyetlik hukukunun dışında değildirler. Bu taife "*konup geçgeldikleri itibariyle kimesneye raiyet olmayup her kanda gider olsa cemaati ile yazdıkları karye sipahisine resmi raiyetlerini verüp toprak sahipleri*

<sup>30</sup> Muhtelif şartlar altındaki çiftçi sınıfın vergi ve mükellefiyetlerini yazdıktan sonra 8, madde şöyle kaydediyor: «8-ve dahi tatara ve yürüğe bu âdet yoktur zira ki bunlar eşkincidirler...» *Fatih Kanunnamesi*, MZOG. s.; 23-24.

<sup>31</sup> *Ömer Lütfü Barkan*, aynı makaleler, *Ülkü mec. e*: IX, sayı: 49, s. 26.

<sup>32</sup> Bu hususta kâfi malûmat ve deliller için *Ömer Lütfü Barkan*, aynı makaleler.

*dahledemez.*<sup>33</sup> kaydını görüyoruz. Bu bize bir nevi serbestliği ve aynı zamanda raiyetlik, hukukunu gösterir. Eğer gerçekten *Yürük Yürük'lü-ğün gereği* olan hayatı- bırakır da çift tutarsa "*ol kimesneler Yürük olmaz, ol takdirce raiyet olmuş olur,*" (MTM. S. 306) kaydı durumu aydınlatır. Şer'î ve örfî yergileri vermez, fakat bir nisbet içindeki muafiyeti hariç, ağnam vergisini verir. Bu halde vergiler yaşayış tarzlarında uydurulmuştur.

İdarî ve adlî bakımdan da *Yürükler başıboş* olarak görülmez. Ancak onların yaşayış tarzlarına göre idarî hal bir hususiyet kazanmıştır. Konar göçer olmakla muayyen ve mukannen yerleri olmadığından sancak beylerine bağlı olmayıp divanın beratiyla başlarına memur *Çeribaşları'na* bağlıdır. Kazâî yönden kadılara bağlı iseler de cezaların infazı ancak çeribaşlar eliyle olurdu, ve hiç bir hususta çeribaşlarından başka kimse *yürük'lere* karışamazdı<sup>34</sup>. Hususi hallerde çeribaşlara tâbi yüyük'lerin umumî devlet işleri bahis mevzuu olduğu zamanlar *Yürük zaimleri, Sancak beyleri, Beylerbeyiler* eliyle harekete getirildikleri görülmektedir<sup>35</sup>.

Kanunnamelerin "*yürük lâmekândır, tayini toprak olmaz, her kan-da dilerse gezerler,*" kaydına bakılarak mekânca başıboş oldukları düşünülemez. Onların bu serbestlik içinde mazbut mekân ve zaman kayıtları ile bağlı oldukları görülmektedir<sup>33</sup>. Hayat şartları dolayısıyla yazları yaylaklara, kışları kışlaklara giderek hayat geçiren bu taifenin bu gidiş ve geliş anlarında muvakkaten konaklayacakları yerlerde bile istedikleri kadar kalamayacakları kanunnamelerde görüldüğüne göre bunların başıboş bir halde her dilediklerini yaptıklarına pek te hükmedilemez.

Osmanlı İmparatorluğunun askerî, reaya gibi umumî ve bunlar içinde-daha hususî sınıflaşmasının ve *Yürüklerde* tetkik ederken gördüğümüz gibi sınıflar arasında değişmeğe yer vermemesinin bir tahakküm olduğuna inanmamak lâzımdır. Kesin ve sağlam bir sınıflaşma vardır. Fakat bu, şahısların tahakkümü değil, bilâkis koca bir imparatorluğun bekası bakımından yapılması gereken bir hayat sigortasıdır. Eğer sınıfların etrafındaki bu demir çenberi bu kadar sağlam yapmamış olsaydı, büyük sahalara yayılmış olan devlette daha çok önceleri muhakkak bir hercümerc olurdu. Devlet umumî emniyeti tehlikeye düşmediği devirlerde sınıflar arasındaki değişiklikleri bir dereceye kadar

<sup>33</sup> Kanunî Kanunnamesi MTM., c: 2, s. 306, Yürük faslı.

<sup>34</sup> Arşiv, Kâmil Bey tasnifi, tapu defterleri başındaki kanunlar; Kanunî Kanunnamesi MTM. c: II; Ahmet Refik, Anadolu'da Türk aşiretleri, vesika: 7, 16, 18, 24.

<sup>35</sup> *Amet Refik*, Anadolu'da Türk Aşiretleri, vesika: 6, 29, 42, 120, ilâh.

<sup>36</sup> *Ahmet Refik*, » » » » : 60, Kanunî Kanunnamesi MTM. c. II, s, 306-307. Vesikalarında gösterdiği gibi yürüklerin reaya biraz olsun ziyan vermemelerine dikkat olunmaktadır, aynı zamanda serbestliklerinin dereceleri müddet ve saha itibarıyla hudutlanmıştır.



kabul eder görünmüş<sup>37</sup>, fakat devletin menfaatları bahis mevzuu olunca çok kesin davranmıştır<sup>38</sup>

Bütün bunlara ve *Yürükler'in* reayaya göre daha uygun bir hukukî durumda bulunmalarına rağmen *Yürükler'in* zaman zaman buldukları durumun dışına çıkmayı istedikleri ve hoşnutsuzluk gösterdikleri görülür<sup>39</sup>. Bunun sebeplerini yalnız yürüklerin serkeş ruhlarında değil, zaman zaman üzerlerine çok'ağır mükellefiyetlerin yükletildiğinde aramak lâzımdır Bilhassa M. 1579 (H. 981) tarihinden itibaren bu hal' çok göze çarpar<sup>40</sup>. Buna bir de ikinci elden memur ve mesullerin paraca yaptıkları yükletmeleri de katmak lâzım gelir<sup>41</sup>. İşte buna yürükler tahammül edemediklerinden bütün bir sıra imtiyazlarını devirerek reaya gibi olmak istemişlerdir. Bundan sonradır, ki yürükler bazan "*biz yürüküz reaya misillü vergi veremeyiz,,; "biz reaya olduk, canbazız, doğancınız,,*"<sup>42</sup> diyerek sınıflar arasında dolaşmışlar, devlete güçlük çıkartmışlardır ve hiç bir tehdit onları yola getirmemiştir<sup>43</sup>. İtilâ devrinin sonlarında yürük'lerin artık muntazam ve muayyen bir imar programı ile çalıştırılmadıkları, buna karşı bedel alındığı görülmüştür<sup>44</sup>. Bu hali *yürak'ler* daha sevinçle karşılamışlardır<sup>45</sup>.

III — Viyana bozgununun vücuda getirdiği kargaşalık içinde *yürük'*lerin nizamlarının da tamamen bozulacağı aşikârdır, ölümle tehdit eden hükümlere bile kulak asmıyorlar<sup>46</sup>. Devlet bütün bunlara rağmen muhtelif cephelerden ilerleyen düşmanlara karşı pek çaresiz kaldığı içindir ki gerek Anadolu'dan ve gerekse Rumeliden H. 1101 tarihinde aşiret ve *yürük'lerden* silâh kullanır asker kaydına başlamıştır<sup>47</sup>. H. 1102 tarihinden itibaren ise *yürük'ler* arasında "*Evlâdı fatihan,,* adı altında silâhlı bir kuvvetin kurulduğunu ve yeni nizamları bulunduğunu görü-

<sup>37</sup> Kanunî Kanunnamesi MTM. et I, s. 99-100, c: II, s. 306; Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, vesika: 36, 69, 84, 113, 143; Arşiv, Kamil Bey tasnifi No. 770, Çatalca nahiyesi.

<sup>38</sup> Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, vesika: 36, 59, 67, 70, 113, 141, 84, 107, 112; tapu defterlerindeki kanunlar.

<sup>39</sup> Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, vesika t 10,:13, 15, 28,34, 36, 40, 41, 46, 54, 68, 69, 70.

<sup>40</sup> Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, bütün vesikalar.

<sup>41</sup> » » » » » vesika' 101.

<sup>42</sup> » » » - » : 07, 69, 70.

<sup>43</sup> » » » » » : 13, 15, 40, 72, 73 ve 10, 28, 34, 46, 75.

<sup>44</sup> Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, H. 970 tarihli vesikadan sonrakiler ve bilhassa 100, 89, 98.

<sup>45</sup> Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri vesika: 113.

<sup>46</sup> » » » » » » : 135.

<sup>47</sup> » » » » » » : 136, 138, 140, Arşiv Başmukataa ahkâm defteri No: 74. Bu defterlerde H. 1135-1147 tarihleri arasında Anadolu'da da Rumeli şurutu ile yürük yazıldığı görülmektedir.

yoruz<sup>48</sup>. Bunların *gürük'lerden* olup olmadığı şüphesine karşı kesin delillerimiz vardır<sup>49</sup>. Bu suretle devlet birçok asker boşluklarını doldurmuş oluyor. Yalnız bir bölgeden 2299 tüfekendaz toplayabilmiştir<sup>50</sup>. Evlâdı fatihan kendilerine verilmiş gösterişli "*cihad için aşiretleriyle Anadolu'dan Rumelige geçen evlâdı fatihan*," unvanlarına rağmen devlete karşı zorluk çıkarmakta asla gecikmemişlerdir. Reaya da yeni muafiyetlerle ortaya çıkan bu gruba fazlaca gıpta etmiş olmalıdır ki zaman zaman onlara karışmağa kalkışmış ve yahut ta onların muafiyetlerine karşı isyan etmiştir<sup>51</sup>.

H. 1243 tarihinden itibaren evlât ve *yârük'ler* yeni bir nizam altına alınmış, silâhlı birer unsur olarak "*Asakiri Mansure misillâ*," talim ve terbiye görmeğe başlamışlardır<sup>52</sup>.

Bu hülâsayı bitirirken, gerek mevzuun seçilmesinde ve gerekse çalışmalarım esnasında, bana ilim önderliğini esirgemeyen çok değerli hocam Ord. Profesör Dr. Fuad Köprülü'ye, çalışmalarına en içten ilgi gösteren Fakülte Dekanlığına sonsuz saygılarımı yazmağı borç bilirim.

<sup>48</sup> *Ahmet Refik*, Anadolu'da Türk Aşiretleri, vesika: 145, 150, 156, 167, 168; Arşiv Mevkufat kalemi defteri, No: 269, evaili c. sene 1119.

<sup>49</sup> Arşiv, Kâmil Bey tasnifi Haslar Kalemi Evlâdı fatihan ahkâm defteri, No - • 50, 20 şaban sene 1138 (Vilâyet Rumelide vaki yirmi beş adet kazada sakın Yürük tabir olunur Evlâdı fatihan).

<sup>50</sup> *Ahmet Refik*, Anadolu'da Türk Aşiretleri, vesika: 143, 155, 162; Arşiv Haslar kalemi defteri, No: 50.

<sup>51</sup> *Ahmet Refik*, Anadolu'da Türk Aşiretleri, vesika: 175, 176; Arşiv. Mevkufat Kalemi defteri No s 269; Mühimme: No: 101, sene 1102; Haşlar Kalemi No: 78, sene 1157;

<sup>52</sup> Arşiv, Kanunnamei Askeri No: 2, H. 1243.1282.